

samen[®]

Amsterdamsche Coöperatieve Woningvereniging 'Samenwerking' B.A.

Maart 2018

Een hijsbalk in gebruik in de Frans van Mierisstraat
(maar niet bij Samenwerking).

Inhoud

- 05 **Redactioneel**
- 06 **Bestuur en ledenraad**
Samen verder of uit elkaar?
- 10 **Bestuurscolumn**
Het wordt lente!
- 11 **Museum Het Schip**
De vrienden op bezoek bij Samenwerking
- 12 **Estafettecolumn**
Binnenkijken
- 14 **Van onderen!**
Erkende verhuizers doen het anders
- 20 **Lidmaatschap partners**
Een misverstand rechtgezet
- 21 **Koos Keegstra**
De dochter van ...
- 28 **De Bijlmerbajes**
Een schitterend ongeluk
- 30 **Uit het kantoor**
Over senioren, verduurzaming, onderhoud en ratten
- 32 **4 mei**
Herdenking bij het namenmonument

Redactioneel

In onze studententijd werden wij getraind in oratorische vaardigheden. Daartoe werden sommigen van ons zelfs lid van een oratorische vereniging, zoals wij disputen eufemistisch aanduiden. Onderdeel van deze educatie was het verdedigen van en het opponeren tegen een stelling. Het lot bepaalde wie wat moest doen. SAMEN heeft dit idee inmiddels in de praktijk gebracht, met dien verstande dat wij een verklaarde voorstander en een verklaarde tegenstander in onze kolommen aan het woord laten. De eerste keer betrof dat het kindlidmaatschap. Deze keer de scheiding van bestuur en ledenraad. De opposenten zijn Jan Achten en A.J. Heerma van Voss.

Het maandelijkse rondneuzen in leegstaande woningen van Samenwerking is niet meer. Dit gluren bij de burens (de uitdrukking is van het bestuur) is per 1 oktober van het afgelopen jaar afgeschaft. In het maartnummer 2017 van SAMEN beschreef de toenmalige estafettecolumnist hoe het daar aan toging. Nu, een jaar later, blijkt onze nieuwe gastcolumnist terug op deze vergane traditie.

Bij de kreet 'van onderen' horen een hijsbalk en 'touw en blok'. Dat laatste zie je steeds minder, maar die hijsbalken zijn er nog steeds. Soms zelfs hele fraaie, zoals aan het Rode Blok (zie foto) ook al worden ze inmiddels gemeden door de meeste erkende verhuizers. De huisfotograaf van SAMEN bracht dat allemaal in beeld.

In onze serie over bekende bewoners van Samenwerking uit het verleden ditmaal aandacht voor Koos Pot-Keegstra, architect en dochter van onze 'founding father' Harke Keegstra. Ze ontwierp de Bijlmerbajes, maar ook een in haar tijd omstreden huis ('een fantasie- en kleurloos monster') aan de Haringvlietstraat. SAMEN beschrijft het leven van deze 'hopeloos moderne' architecte.

De deadline voor het inleveren van bijdragen aan het juninummer van SAMEN is 1 mei.

04

05

Bestuur en ledenraad: samen verder of uit elkaar?

Het is een van de prangende vragen in de momenteel gevoerde governance-discussie: hoe moeten bestuur en ledenraad van Samenwerking zich tot elkaar verhouden? Moet het bestuur deel blijven uitmaken van de ledenraad? Ja, vindt Jan Achten, want dan worden de toezichthoudende leden in de ledenraad bij de besluitvorming betrokken en kunnen ze in een eerder stadium ingrijpen. Nee, meent A.J. Heerma van Voss: een ontvlechting van de bevoegdheden leidt tot een beter samenspel tussen bestuur en ledenraad.

06

Splitsing bestuur-ledenraad is ongewenst

Jan Achten

De ledenraad van Samenwerking is een unitair orgaan: besturende en toezichthoudende leden zitten bijeen. Er zijn binnen Samenwerking veel leden die een splitsing tussen bestuur en ledenraad voorstaan, en de ledenraad louter een toezichthoudende taak willen toekennen.

Conceptueel hebben ze daarin volkomen gelijk: bij een toezichthoudende taak hoort een scheiding der machten. Wat die toezichthoudende taak omvat, dient vooraf eenduidig vastgelegd te zijn, zodat hierover geen

discussie kan ontstaan. Bij splitsing krijg je een duaal systeem, zoals in Nederland veelal voor nv/bv geldt. Dat geldt niet overal: vooral in Angelsaksische landen zie je een unitair orgaan met zowel besturende (uitvoerende) leden als toezichthoudende leden. Zijn wij in Nederland zo slim of zijn zij zo dom?

Gaandeweg ben ik tot de overtuiging gekomen dat een unitaire structuur helemaal niet dom is. Integendeel: in de praktijk werkt deze beter, vooral in geval van spanning met het toezichthoudend orgaan. Dat komt doordat een afgesplitst toezichtorgaan van nature pas informatie over een besluit krijgt wanneer het besluitvormingsproces is afgerond. Een verstandig bestuur sondeert wel de mening, maar dat is een afzonderlijke actie, die snel in gevaar komt als er spanning heerst met het toezichthoudend orgaan. In een unitair orgaan worden de toezichthoudende leden van nature bij de besluitvorming betrokken en kunnen in een eerder stadium ingrijpen. Kijk naar Samenwerking zelf: had de ledenraad met evenveel succes de wilde uitbreidingsplannen tegengehouden als hij die pas kant-en-klaar op zijn bordje had gekregen? Ook VEB-voorzitter Paul Koster is om deze reden voorstander van een unitair orgaan.

07

Dus niets doen? Nee de governance van de Ledenraad heeft verbetering. De voorzitter van Samenwerking is ook ledenraadsvoorzitter en dat geeft ongewenst grote invloed op de gang van zaken. Voorzitter van de ledenraad moet een niet-bestuurslid zijn. Ook zouden bestuursleden niet moeten kunnen meestemmen over zaken waarbij zijzelf betrokken zijn; bij tegenstrijdig belang is het ongewenst dat je als bestuurslid mee kunt stemmen. En laten we meteen de commissie van gedelegeerden omdopen tot de duidelijkere benaming auditcommissie. Bijkomend argument tegen splitsing: ledenraadsleden hebben een boeiendere taak als zij bij de besluitvorming worden betrokken en dat leidt ertoe dat je deskundiger leden voor de ledenraad kunt vinden.

Ik heb hier vaker voor gepleit. Om de discussie uit de sfeer van pleidooi te halen en in de sfeer van analyse te trekken, wil ik wijzen op een herzien hoofdstuk van mijn hand voor het Handboek voor de Accountant in het MKB. Het hoofdstuk heet Accountant en

commissaris. Herziening was nodig omdat in Nederland sinds enkele jaren ook de ongesplitste structuur mogelijk is voor nv/bv. In dit nieuwe hoofdstuk heb ik de verschillen tussen de gesplitste en ongesplitste structuur geanalyseerd. Uiteraard zonder pleidooi voor een van beide; dat zou uitgever Wolters Kluwer niet accepteren. Ik heb de drukproef in elektronische vorm. Belangstellenden kunnen mailen naar jan.achten@lases.nl.

Houdt het bestuur toezicht op het bestuur?

A.J. Heerma van Voss

Nee, natuurlijk niet, denkt de geïnformeerde Samenwerker, die gelezen heeft over de slager die zijn eigen vlees niet hoort te keuren - maar dat is als bijdrage aan dit verenigingsblad toch beslist te beknopt. De langere versie.

Buiten de (in ieder geval jaarlijkse) algemene ledenvergadering kent Samenwerking twee belangrijke gremia: een vijfhoofdig, door de leden gekozen bestuur en (maximaal) twintig andere, ook door de leden gekozen, vertegenwoor-

digers, die - samen met de bestuursleden - de ledenraad vormen. Deze ledenraad adviseert het bestuur, gevraagd en ongevraagd, en fungeert als toezichthouder op het bestuurlijk handelen, met als uiterste middel de mogelijkheid om het bestuur naar huis te sturen. (Zoiets als parlement en regering, maar dan anders.)

Maar als het op stemmen aankomt, hebben de bestuursleden in de ledenraad een volwaardige stem - die ze al of niet kunnen uitbrengen. Daar wordt, in de praktijk (ik zit nu een jaar of zes in de ledenraad), beheerst mee omgegaan, maar het blijft elke keer een verrassing: stemmen de bestuursleden mee, of doen ze dat niet? Of dat klopt? Nee, dat klopt dus helemaal niet.

Voor de verstandhouding tussen bestuur en (rest van de) ledenraad zou een ontvlechting van beider bevoegdheden alleen maar gunstig zijn. Niet om ze verder uiteen te drijven (de verhouding is nogal kwetsbaar), maar om voor een heldere rolverdeling te zorgen: niet scheiden, maar onderscheiden. Het samenspel kan er, vanuit de verschillende posities, alleen maar beter door worden: een bestuur heeft toezicht nodig, een toezichthouder een bestuur met zijn eigen verantwoordelijkheid. Geen troebele klontvorming meer.

Moet er in de toekomst dan ook zo veel mogelijk gescheiden vergaderd worden? Nee, wat mij betreft bij voorkeur gezamenlijk: dat leidt tot een zo direct mogelijke uitwisseling van standpunten, voorkomt een teveel aan onproductief gescheiden gedoe. Zelfs het voorzitten ervan zou, als vooral technische taak, verdeeld kunnen worden.

Ten slotte: waarom komt het er maar niet van? Een paar jaar geleden was de algemene ledenvergadering dicht bij de vereiste statutenwijziging, maar die haalde het (net) niet omdat er ook enkele minder relevante, omstreden bijzaken aan werden toegevoegd. Dat risico dreigt nu weer: in de 'rondetafelgesprekken' van de verenigingsbrede 'Governance-discussie' blijkt een (zeer) groot draagvlak voor de ontvlechting te bestaan - maar in die discussie wordt zoveel aan de orde gesteld (rijp en groen, governance en geen governance) dat deze beperkte maar betekenisvolle verbetering weer bedolven dreigt te worden.

Feestjes

Rob Mommers

De titel boven mijn vorige bestuurscolumn was Gedoe en nu dat vrolijke Feestjes. Ben ik ineens in een andere gemoedstoestand omdat de lente nadert (hoewel het vriest op het moment dat ik dit schrijf)? Nee, het is iets anders.

Het eerste feestje waarop deze titel doelt was de wat mij betreft de zeer geslaagde serie rondetafelgesprekken over de *governance* (bestuurlijke inrichting) van Samenwerking. Ruim 120 belangstellende leden namen deel aan de dialoog aan de (over twee bijeenkomsten gespreide) zestien tafels. Wat een verademing om in zo'n sfeer met leden te kunnen praten over opvattingen over voor Samenwerking belangrijke zaken. Er hoefde nog geen consensus bereikt te worden, het was een open uitwisseling van meningen en standpunten, waarbij er met respect naar elkaar geluisterd werd. Zo kan het dus ook bij onze coöperatie! Daarom noem ik het een feestje: democratie aan het werk. Dat gaf energie.

De volgende stap in dit traject is dat alle leden van wie wij een emailadres hebben, met een online enquête benaderd zullen worden met een aantal vragen over de belangrijkste aspecten voor de (her)inrichting van bestuur, toezicht en zeggenschap. Die vragen zullen mede gebaseerd zijn op de uitkomsten van de rondetafelgesprekken. We houden u op de hoogte, ook via de website. Het volgende feestje waarop ik doel zit er nog aan te komen. In 2018 bestaat Samenwerking 110 jaar. Dat moet natuurlijk gevierd worden. Het bestuur heeft het initiatief genomen om met een bewonersgroep de mogelijkheden voor het kopen van een kunstwerk ter gelegenheid van dit jubileum te verkennen. De mensen die zich daarvoor aangemeld hadden, hebben op het moment dat u dit leest inmiddels deelgenomen aan een eerste gesprek bij Art Zuid over de voorselectie van in aanmerking komende beelden. Het overleg gaat ook over de plek waar het kunstwerk geplaatst zou kunnen worden.

Dit initiatief heeft alleen kans van slagen als we daarvoor een subsidie krijgen en dat is vervolgens alleen maar mogelijk indien ook bewoners bereid zijn een bijdrage te leveren. U kunt er dus op rekenen dat u op enig moment benaderd zult worden in een crowdfundingactie voor een financiële bijdrage. We zouden het echt prachtig vinden als we een kunstwerk kunnen aanschaffen dat niet alleen ons langdurig bestaan als coöperatie markeert, maar dat tegelijkertijd een verfraaiing is van onze buurt en de stad. Ook hierover zullen we u blijven informeren.

En op de valreep nog dit feestje: Evert Bartlema heeft het initiatief genomen Samenwerking te laten meedingen naar een gratis buurtconcert in het kader van het Grachtenfestival. Dankzij zijn overtuigende pleidooi heeft Samenwerking een gratis concert gewonnen! Van de 42 aanmeldingen zijn er door de jury 10 toegekend. Het concert zal in een van de weekenden van augustus plaatsvinden op de Harmoniehof. U hoort nog (nader en prachtige klanken). Ik kijk uit naar de lente. U ook?

Vrienden van Museum Het Schip op bezoek

In Het Schip in de Staatsliedenbuurt is het museum over de Amsterdamse School gehuisvest. Dit maakt deel uit van het flamboyante complex van Michel de Klerk. De 'Vrienden van Museum Het Schip' hebben onze buurt bezocht op 11 november jl. Zij werden ontvangen op kantoor door Evert Bartlema, die een praatje hield over het wel en wee van onze vereniging. Daarna gaf bewoner Paul Rowold (zie foto) een rondwandeling door onze buurt. Na afloop werd hij voor zijn enthousiasme bedankt door de voorzitter van de vriendenvereniging,

Klaas Kars. Hij schreef dat ze een goed beeld hadden gekregen van 'de pracht en kracht en van de problematiek van Samenwerking' en dat 'de Amsterdamse School meer inhoudt dan de uitbundigheid van Het Schip'.

Binnenkijken

Ileen Montijn

Helaas is vorig jaar paal en perk gesteld aan het bezichtigen van vrijgekomen huizen door leden van Samenwerking. Het is niet dat mijn man en ik graag wilden verhuizen, maar we gingen toch vaak het 'nieuwe woningaanbod' bekijken, en we waren niet de enigen die dat uit pure nieuwsgierigheid deden. Er gaat nu eenmaal niets boven huizen kijken, desnoods als de bewoners al zijn vertrokken, of er nog niet wonen. (Bovendien bezit ik nu een aardig stapeltje plattegronden van woningen waar ik niks te zoeken heb, inclusief die van twee van onze burens. Zoiets kan altijd van pas komen.)

12 Huizen kijken, 'binnenkijken' bij anderen, het is meer dan ooi een erkende liefhebberij geworden. Makelaars organiseren 'open huizendagen', of deden dat althans voordat de huidige koopgekte losbarstte, en bij nieuwbouwprojecten worden tegenwoordig modelwoningen ingericht. Op de tv wemelt het van programma's waarin trotse bewoners vertellen hoe verschrikkelijk tevreden ze zijn met hun huis, waarbij je dan weer verschillende categorieën hebt: degenen die houden van oud, en die vele 'mooie details' hebben 'teruggebracht', en degenen die meer zien in nieuw, en vooral hun 'originele oplossingen' aanprijzen. De derde categorie zijn de hoopvolle zieligerds voor wie anderen, zoals de lieden van de tv, of hun eigen burens, een oogverblindend nieuw interieur tot stand brengen, liefst met een 'thema' dat aansluit bij hobby of persoonlijkheid van de bewoner. In alle gevallen leidt het resultaat tot groot enthousiasme.

Misschien moet onze eerbiedwaardige coöperatie toch eens aansluiten bij dat wijdverbreide verlangen naar zien én gezien worden op interieurgebied. Het interessante is dat het al even genoemde verschijnsel van de modelwoning hier al vroeg zijn intrede deed. De eerste modelwoning in Nederland werd immers in 1910 ingericht in een woning van Samenwerking, in wat toen nog,

Interieur van 't Binnenhuis, Raadhuisstraat 48-50 (rond 1910)

13

Dergelijke ideeën werden later met verve uitgedragen door de stichting *Goed Wonen* (1946-1968), waarmee ongetwijfeld veel Samenwerkers sympathiseerden. Behalve met een tijdschrift, droeg *Goed Wonen* haar door en door moralistische inzichten op interieurgebied ook veelvuldig uit met modelwoningen, bij voorkeur ingericht in naoorlogse flatjes. Rotan stoelen, katoenen gordijnen en nergens een krulletje te bekennen: zo hoorde het. In de 21ste eeuw is als bij toverslag de tirannie van de goede smaak verdwenen uit het denken over woninginrichting, een cultuurhistorische omslag van belang. Modelwoningen zijn er niet meer om mensen te beleren. Maar 'binnenkijken' blijft geliefd, en je krijgt de indruk dat er altijd een ruim aanbod is van mensen die hun eigen interieur bijzonder genoeg vinden om het aan de wereld te tonen. Ik zou benieuwd zijn of dat binnen Samenwerking ook zo is.

Ileen Montijn geeft het stokje door aan schaakgrootmeester en bewoner Hans Ree.

inderdaad, een nieuwbouwproject was. Frans van Mierisstraat 102^{hs} was ge-meubileerd door de beroemde winkel van Jac. van den Bosch, 't Binnenhuis. Dit was het neusje van de zalm op het gebied van goede smaak, met meubels, kleden en gordijnen naar ontwerp van gerenommeerde sierkunstenaars. De Samenwerkers konden zulke spullen helemaal niet betalen. Maar ja, om beter te wonen moest men zich nu eenmaal 'offers getroosten', zo verklaarde het bestuur. Voor de aartsvaders van Samenwerking was wonen een ernstige zaak, een kwestie van de juiste instelling, om niet te zeggen mentaliteit. Wie hield van namaak-Louis XVI-meubels of gebloemd behang was bij Samenwerking toch niet helemaal op zijn plaats.

Van onderen!

Over hijsbalken, hijssankers en verhuisliften

Els van Eijden

Er wordt zo'n 50 à 60 keer per jaar verhuisd bij Samenwerking. Vroeger deden we dat met een hijsbalk. Want bijna alle huizen van Samenwerking hebben een hijsbalk, net als de meeste andere huizen in Amsterdam. Sommige hijsbalken in onze buurt hebben een bijzonder fraaie vorm en passen goed in de architectuur. Maar door het gebruik van de verhuislift hebben de hijsbalken nu alleen nog een decoratieve functie.

15

Hijsbalken werden in Amsterdam al in de 16de eeuw gebruikt. Aanvankelijk werden zij vooral aangebracht aan de pakhuizen om voorraden en goederen te hijsen naar de hogere verdiepingen. Ook in andere steden zijn pakhuizen met dergelijke hijswerktuigen te vinden, maar uniek in Amsterdam is dat ook de woonhuizen van hijsbalken werden voorzien, toen de handel eind zestiende en begin zeventiende eeuw sterk toenam. Blijkbaar werden de zolders van de vaak smalle huizen toen meer dan nu gebruikt voor de opslag van goederen, zoals kolen. Dit leverde vaak taferelen op waar buitenlanders soms verbaasd bij bleven stilstaan.

Verschillende hijsbalken van Samenwerking trekken de aandacht. Zo suggereert de rij hijsbalken langs de Harmoniehof een extra horizontale lijn (zie foto). Met name de hijsbalken aan het Rode Blok van architect Van den Nieuwen Amstel zijn erg mooi en sieren daarom de voorkant van het boekje van Han Schenk 'van onderen!' (1999). Aan de titel van dit boekje is het opschrift boven dit artikel ontleend. Het duidt op de waarschuwing die bij een verhuizing geroepen werd. Deze houten hijsbalken zijn met smeedijzer bekleed in ronde vormen en zijn bij iedere renovatie steeds in volle luister hersteld. Zij zijn 'een aparte reis waard', volgens de (Michelingids-achtige) kwalificatie van Han Schenk.

Fotoserie hijsbalken Patricia Kockelkorn

Vanaf het begin van de twintigste eeuw worden veel meer ijzeren, en later stalen balken als hijsbalk toegepast; zie de ronde hijsaken in de Frans van Mierisstraat/Nicolaas Maesstraat van architect Slothouwer. Ook deze zogeheten hijsankers zijn volgens Schenk 'het omfietsen waard'. Ze hebben een fantasierijke vorm en zijn met een trekstang in de gevel en dakconstructie verankerd. Het verschil met de hijsbalk is dat de haak wat dichterbij de gevel hangt en daardoor minder gemakkelijk hijst. Maar zij hoeven niet te worden geschilderd.

Ik heb zelf nog een hijsbalk gebruikt toen ik in de tachtiger jaren bij Samenwerking kwam wonen. Maar de laatste tien jaar worden ze niet meer gebruikt. Volgens Evert Bartlema zijn de hijsbalken van een wisselende kwaliteit: in alle (nieuwe) huurcontracten is bedongen dat de hijsbalken niet mogen worden gebruikt. Anders zou Samenwerking wettelijk verplicht zijn om de constructie van de balk elke twee jaar grondig te (laten) inspecteren en dat kost verhoudingsgewijs veel geld. Wel wordt bij het planmatig onderhoud gekeken of het er allemaal nog goed uitziet. Maar dat is minder intensief, aldus Evert Bartlema.

18

Hijsankers Frans van Mierisstraat

19

Verhuizen anno 2018 met een verhuislift

Nogmaals: waarom partners geen lid meer kunnen worden

20 Uit reacties op het artikel in het decemnummer over het lidmaatschap van partners hebben wij gemerkt dat er een misverstand is gerezen over de intenties van dit stuk. De bedoeling van het artikel – een uit een serie – was uitleg te geven over onderdelen van de statuten die voor de individuele leden van Samenwerking van belang kunnen zijn. De ervaring leert dat men daarvan vaak niet op de hoogte is. Om de leesbaarheid te bevorderen wordt de uitleg doorgaans gekoppeld aan een praktijkvoorbeeld.

Dit keer ging het om rechten van partners van leden, waarbij een uitspraak van de Commissie Gelijke Behandeling relevant was. De redactie achtte het functioneel om de naam te noemen van Lucie Zuiderwijk als betrokkene bij deze kwestie. De tekst is bij sommige lezers overgekomen als neerbuigend in de richting van mevrouw Zuiderwijk. De redactie betreurt het dat de tekst bij hen tot deze perceptie heeft geleid en verklaart dat dit geenszins haar bedoeling is geweest. Hierbij bieden we onze verontschuldiging aan dat de focus van het artikel – ongewild en onbedoeld door de redactie – verlegd is van de inhoud naar de persoon.

De redactie hecht eraan te benadrukken dat het artikel – ook al is het door een van de redactieleden gesigneerd – onder de verantwoordelijkheid van de gehele redactie is geplaatst en door alle redactieleden is beoordeeld voor publicatie.

Redactie Samen

Koos Keegstra: een ‘hopeloos moderne architecte’ 1908-1997

Leo Pauw

21 **In de huizen van Samenwerking wonen sinds jaar en dag meer of minder bekende Nederlanders. In deze rubriek staan we zo nu en dan stil bij enkele van die ‘bekende Samenwerkers’ uit het verleden. Om op die manier tegelijkertijd de geschiedenis van de huizen en de bewoners van Samenwerking te belichten. In dit nummer stellen we scherp op Jacoba Froukje Pot-Keegstra, door Ileen Montijn omschreven als ‘die hopeloos moderne architecte’, en inderdaad ‘dochter van’.**

Harke Keegstra
(bron: familiearchief Keegstra)

We hadden natuurlijk ook haar vader kunnen nemen. Harke Keegstra was niet alleen oprichter van onze Samenwerking, maar ook 25 jaar lang directeur van de Gemeentegiro Amsterdam. Maar over hem weten de bewoners van ‘Samenwerking’ al wel het een en ander. Over zijn dochter misschien veel minder. Zij werd een van ’s lands eerste vrouwelijke architecten en haar bekendste wapenfeit zou de Bijlmerbajes worden (zie pagina 28).

Vader Harke, als zoon van het schoolhoofd in Goutum geboren, verliet Friesland na zijn opleiding tot boekhouder in Leeuwarden, en huurde in 1903 in Amsterdam een huis op de Koninginneweg 247. Hij kreeg een baan bij de belastingdienst van de gemeente, en trouwde in 1905 met onderwijzeres Wietske Posthuma. In het voorjaar van 1908 vroeg de toen negenentwintigjarige adjunct-controleur een gesprek aan bij ir. J.W.C. Tellegen, directeur van de dienst Bouw- en Woningtoezicht van Amsterdam, en tevens de latere burgemeester van de hoofdstad. Keegstra wilde zijn advies over een plan waar hij al een tijdje mee rondliep: de oprichting van een coöperatieve woningbouwvereniging voor hogere ambtenaren. We weten hoe dat is afgelopen. In datzelfde jaar - 1908 - werd hun dochter Koos geboren. Vader Keegstra hield zich uiteraard bezig met de keuze van de architecten voor de bouw van de huizenblokken van Samenwerking, en dus kwamen architecten als Staal, Lippits en Van Epen geregeld over de vloer, maar ook belangrijke figuren uit de Amsterdamse volkshuisvesting als Wibaut en de reeds genoemde Tellegen. Dochter Koos leerde hen allemaal kennen en ging vaak met haar vader mee naar de bouwplaats. Ze had als kind al een grote belangstelling voor ontwerpen en plattegronden van huizen, en leek voorbestemd om architect te worden. Iets wat in die tijd voor een vrouw volstrekt niet gebruikelijk was.

22

In 1936 haalde ze dan ook de krant. In *De Telegraaf* van 5 april 1936 schreef de interviewer: “Mej. Keegstra was het eerste meisje, dat het diploma H.B.O. (Hooger Bouwkunst Onderricht) behaalde,

Koos Keegstra bij haar afstudeerproject in 1934 (bron: Bulletin KNOB, 2017, 1)

nadat deze cursus 27 jaar lang enkel mannelijke architecten had afgeleverd. Wanneer men Koos Keegstra hoort vertellen hoe zij na de H.B.S. te hebben afgelopen op de M.T.S. te Haarlem het enige meisje was te midden van 300 jongens, hoe zij een half jaar timmerpraktijk achter de

rug heeft, en kozijnen kan maken als de beste, dan wordt men onwillekeurig gefraspeerd door de rustige eenvoud, de bescheidenheid waarmee zij dit alles zit te vertellen; en zo er nog iets mocht zijn blijven hangen van het ouderwetse denkbeeld, dat een vrouw, die dergelijk werk verricht, onvermijdelijk een hoornen bril en jute kleren moet dragen, dan zou een ontmoeting met haar voldoende zijn om u van het tegendeel te overtuigen.”

Die eenvoud en bescheidenheid zou ze behouden. We spraken met haar dochter, Frouke Dronkert-Pot. Eigenlijk Froukje, naar haar moeder, maar ze liet al vroeg de ‘j’ uit Froukje weg: “Ik vond het niet passen bij mijn lengte”. Frouke (73) woont samen met haar man in het huis in de Haringvlietstraat dat haar moeder (samen met haar vader) in 1955 liet bouwen, waarover straks meer. “Mijn moeder had niet het karakter van haar vader. Ze wist precies wat ze wou, maar uitte zich altijd op een rustige, vriendelijke manier. Ze ging haar eigen gang.”

23

Frouke Dronkert-Pot (foto Leo Pauw)

De maakbare samenleving

Koos groeide op in een omgeving en in een tijd waarin idealen een belangrijke rol speelden. Zowel vader Harke als moeder Wietske waren actief in de coöperatieve beweging. Voor Harke Keegstra ging het bij het oprichten van Samenwerking niet alleen om het bouwen van huizen, maar ook om het scheppen van een beschaafde, coöperatieve gemeenschap. Dat uitte zich in het stimuleren van een ‘verantwoorde woninginrichting’ en een ‘rationele organisatie van het huishouden’. Die rationalisatie van het huishouden paste bij de toegenomen emancipatie van vrouwen uit de gegoede middenklasse. Lees het rijke boek van Dorothee Oorthuys over Het Nieuwe Huis en de onderliggende ideeën over de ‘bevrijding van het huishouden’.

Koos werd uiteraard door de tijdgeest beïnvloed. In datzelfde interview in *De Telegraaf* in 1936 zette ze haar opvattingen over het bouwen uiteen. Zij geloofde in de ‘nieuwe zakelijkheid’ en efficiency. En daarbij had ze veel aandacht voor de positie van de vrouw. “Eigenlijk is de vrouw nog steeds de slaaf van haar huis”,

24

Koos Pot-Keegstra,
door onbekende fotograaf, ongedateerd
(bron: Het Nieuwe Instituut, Rotterdam)

vertelde ze in het interview. “Onze keukens zijn in veel opzichten ongeschikt voor het werk dat er verricht wordt, (...) denkt u b.v. eens aan het doen van de was: hoe zelden is daarvoor voldoende ruimte beschikbaar! En dan het drogen: op een lijn langs het balkon, of in de tuin! Om van de rommel bij het koken niet te spreken!” Na haar afstuderen volgde Koos zelfs nog een cursus op de huishoudschool om meer inzicht te krijgen in de praktische organisatie van woningen.

Architectenbureau Pot & Pot-Keegstra

In 1938 trouwde ze met Joop Pot, die zij op de Academie voor Bouwkunst had leren kennen. Ze richtte met hem hun eigen architectenbureau op. Het echtpaar vestigde zich in Den Haag, waar Joop Pot werkte bij de Rijksgebouwendienst. In 1941 keerden zij terug naar de huizen van Samenwerking, naar de Nicolaas Maesstraat, nummer 133hs, waar ze kantoor aan huis hadden. In 1944 werd dochter Froukje geboren, wat tot enige ‘ruimtelijke’ problemen leidde. Froukje: “Ik had weliswaar een eigen kamer, maar niet tussen negen uur ’s ochtends en zes uur ’s middags, want dan stond er een tekentafel en werkte er een medewerker.

Dat was nog ingewikkeld toen ik de ziekte van Pfeiffer kreeg, toen moest ik in het bed van mijn ouders.” Opa en oma Keegstra woonden tot 1949 om de hoek, in de benedenwoning op de hoek van de Banstraat en de Frans van Mierisstraat (op nummer 136). Tot ze in 1949 naar Bentveld vertrokken, waar ze een door Koos en haar man ontworpen huis lieten bouwen.

Hun eerste grote opdracht kregen ze in 1939 en die zou de toon voor hun latere werk zetten: flatgebouw Oranjehof aan de Kostverlorenvaart in Amsterdam. Het is een van de eerste, zo niet de allereerste galerijflat van Amsterdam. Het was bedoeld als huisvesting voor alleenstaande, werkende vrouwen. Door deze beperking was het mogelijk piepkleine eenkamerwoningen met een klein keukentje te bouwen, iets wat in Amsterdam eigenlijk niet was toegestaan. Het huishoudelijk reglement verbood nadrukkelijk ‘samenleven in concubine’. De flat vol alleenstaande vrouwen kreeg in de volksmond de bijnaam ‘de hunkerbunker’. In 1975 is het gebouw gerenoveerd en werd het een normaal flatgebouw met een verscheidenheid aan woningtypen.

25

Bouwen à la Hans en Grietje

Koos sprak zich dus nadrukkelijk uit voor de nieuwe zakelijkheid: functie gaat boven schoonheid. Een sterk streven naar eenvoud en functionaliteit, en het tegenhouden van elke overdaad. Die voorkeur uitte zich ook in het huis dat Koos en haar man ontwierpen en lieten bouwen voor henzelf, aan de Haringvlietstraat 12-14. Het werd in 1955 opgeleverd en ook dat ging niet onopgemerkt voorbij. Vanwege zijn strenge vormgeving kreeg het gebouw heel wat kritiek te verduren. De Telegraaf repte van een ‘fantasie- en kleurloos monster’. In een interview in diezelfde krant verdedigde Koos hun ontwerp: “Ik verzeker u, dat de vormgeving van de thans ontstane gevel oneindig meer innerlijke conflicten en geestelijke zweetdruppels kost dan die van een grillige, quasi-romantische villa met allerlei in- en uitspringertjes en tal van tierlantijnen, die geen wezenlijke functie vervullen. (...) Wij vinden de Hans-en-Grietje-architectuur zo’n verloochening, dat wij haar verafschuwen. Daarentegen menen wij dat onze gevel wel evenwichtig is. Hij is af. Er kan niets aan vermeerderd of verminderd worden zonder dat het evenwicht telooft.”

Artikel in De Telegraaf van 19 februari 1955

Het huis werd zowel woonhuis als kantoor. Frouke woonde er vanaf haar 11^e jaar. Moeder Koos werkte hard. Frouke: "Het was niet een moeder die met een kop thee klaarzat als ik uit school kwam. Ik mocht haar ook niet storen. Ze werkte vaak tot acht uur 's avonds, we aten dan ook veel buitenshuis." Frouke ging rond haar 18^e jaar uit huis, maar keerde rond haar veertig-

ste terug naar het huis in de Haringvlietstraat, met haar gezin met twee dochters. Haar vader was inmiddels overleden en het kantoor beneden werd als woning voor haar moeder ingericht.

De Bijlmerbajes

Koos en haar man legden zich steeds meer toe op het ontwerpen van wooncomplexen voor een specifiek soort bewoners, zoals bejaarden en studenten. Wellicht vanwege die specifieke expertise kregen zij in 1967 de opdracht voor wat je de parel in het oeuvre van architectenbureau Pot en Pot-Keegstra kan noemen: de Penitentiare Inrichting Over-Amstel, beter bekend als de Bijlmerbajes. Ze begonnen er samen aan, maar net toen in 1972 de schetsontwerpen waren goedgekeurd, overleed haar man, waarna Koos het werk afmaakte. Zo werd naar alle waarschijnlijkheid Amsterdam de enige stad ter wereld die kan bogen op een gevangenis van een vrouwelijke architect. Nu, een kleine veertig jaar later, wordt het gebouw afgedankt.

Ik weet niet precies waarom, maar ik denk dat het sluiten en slopen van de Bijlmerbajes de goedkeuring zou hebben kunnen wegdragen van Koos Keegstra. De combinatie van haar maatschappelijke idealen met het wezen van een gevangenis heeft altijd geschuurd. "Uiteindelijk is dat het mooie van ons beroep," zei Koos in een interview, "het facet menselijkheid." Zo gaat alles voorbij en ontstaat er altijd weer iets nieuws. De interviewer in De Telegraaf in 1936 verwoordde het zo: "En wanneer we afscheid genomen hebben, dan neem ik een indruk mee van frisheid en moed en vertrouwen en een waarachtig beginnen, dat in onze veel gesmade tijd misschien meer aanwezig is dan velen vermoeden."

Architectenbureau Pot-Keegstra bleef tot 1988 bestaan, al maakte Koos zelf geen nieuw werk meer. Wel bleef zij tot haar tachtigste actief in verschillende organisaties en commissies. Ze overleed in mei 1997, na enkele jaren van afnemende gezondheid, in Amsterdam.

Bronnen:

- Ileen Montijn, Keegstra, Jacoba Froukje, in: *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*. URL: <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Keegstra> [01/07/2017]
- *De Telegraaf*, 5-4-1936.
- *De Telegraaf*, 19-2-1955.
- *Het Parool*, 9-3-1978
- Sjaak Priester, 'Architect Koos Pot-Keegstra', *Ons Amsterdam* 59 (2007) 111-113.
- Ineke Teijmant, 'Jacoba Froukje Pot-Keegstra (1908-1997): meer halen uit minder', *Maandblad Amstelodamum* 104 (2017) 3-17.

De Bijlmerbajes: ingehaald door de tijdgeest

Leo Pauw

28 **Elf jaar zat er tussen de opdracht in 1967 en de oplevering in 1978. In die elf jaar veranderde ook de tijdgeest. Aan het ontwerp lag de opvatting ten grondslag dat het doel van een gevangenis niet was om gevangenen op te sluiten, maar om deze vastgelopen mensen in een soort 'hotel' te helpen herstellen. Een open instelling, gericht op resocialisatie. Er kwamen geen cellen, maar 'kamers' die in 'paviljoens' werden gegroepeerd. De ramen hadden geen tralies. De zes torens werden verbonden door een in humane kleuren geschilderde binnenstraat met planten en winkeltjes. Op het dak van iedere toren kwamen een 'wandeltuin' en een 'plateau voor sport- en spelactiviteiten'. Er werden concerten gehouden. André Hazes kwam langs, Doe Maar, Golden Earring. "Heel mooi hier. Warm aanbevolen", zei Herman Brood voor een optreden met een glimlach.**

De goede bedoelingen bleken niet vol te houden. De Bijlmerbajes werd geplaagd door ontsnappingen. Meer dan honderd in totaal. Toen in 1994 zeven man verdween nadat ze een biljarttafel door het raam hadden gegooid en via de brandslang omlaag waren geklauterd, was de maat vol. Er werd besloten tralies aan te brengen. Aanpassingen waren ook nodig door de veranderende samenstelling van de bajesbevolking. De opzet werkte niet voor keiharde criminelen of drugsbaronnen die met veel geld mazen in de beveiliging wisten te vinden. Bovendien kwamen er meer psychiatrische gedetineerden die een andere aanpak vergden.

29 Juni 2016 werd de Bijlmerbajes gesloten. Het gebouw was op. Een korte periode zijn er asielzoekers in gehuisvest, en op dit moment is er een pop-up hotel dat gerund wordt door twintig statushouders. Op de plek van de Bijlmerbajes komt een nieuwe woonwijk met 1.350 woningen: het Bajes Kwartier. Vijf van de zes gevangenisstorens worden gesloopt, één wordt omgebouwd tot 'groene toren'.

Het wordt een autoluwe stadswijk met een mix van koop- en huurwoningen. In de enig overgebleven gevangenisstoren komt 'een verticaal park' en stadslandbouw. Het bestaande hoofdgebouw wordt een 'design cluster': een plek voor internationaal gelauwerde kunstenaars. Ook komen er horeca, een gezondheidscentrum en een school voor voortgezet onderwijs. Volgens de plannen worden alle gebouwen energieneutraal. Het grootste deel van de energie komt van zonnepanelen, maar ook is voorzien in dakelementen met ingebouwde windturbines. Organisch afval uit de wijk wordt omgezet in elektriciteit. Bij het bouwen van de wijk wordt 98 procent van het materiaal uit de gevangenis opnieuw gebruikt. De gevel van de bestaande verbindingstraat vormt de plint van woongebouwen, gevels van de gevangenisstorens worden gebruikt in nieuwe studentenwoningen. Van oude celdeuren wordt een brug gemaakt, de tralies komen terug als balkonhekjes.

Uit het kantoor

Evert Bartlema

30 **We zijn het nieuwe jaar uit de startblokken gekomen met een paar mooie nieuwe initiatieven. Zo is een seniorenmakelaar aangesteld, die inmiddels de eerste bezoeken heeft afgelegd bij huurders van 75 jaar of ouder die op een bovenwoning wonen. De seniorenmakelaar, Sabien Metselaar, werkt dit jaar voor één dag in de week voor ons. De andere dagen werkt ze als maatschappelijk werker/ouderenadviseur bij de welzijnsstichting in ons stadsdeel, Puur Zuid. In de gesprekken verkent ze de woonwensen (zijn er aanpassingen in de woning nodig, is er een verhuwenswens?), maar ook eventuele andere (zorg-)behoeften.**

Meteen in januari is ook de eerste grote woning via de nieuwe **voorrangsregeling voor grote gezinnen** verhuurd aan een huishouden met drie thuiswonende kinderen onder de 16 jaar. De belangstelling voor deze regeling is groot, er hebben zich inmiddels al 13 huishoudens met twee of meer kinderen gemeld die graag met voorrang voor een grote woning in aanmerking zouden willen komen. Er mogen dit jaar in totaal vijf woningen met een woonoppervlak van meer dan 100 m² met voorrang aan een groot huishouden worden verhuurd, mits deze grote woningen uiteraard ook daadwerkelijk voor verhuur beschikbaar komen. Aan het einde van het jaar zullen we de regeling evalueren, alvorens te besluiten over een eventueel vervolg.

We zijn verder druk aan de slag met een lege woning op de Hobbemakade die we volledig gaan **verduurzamen**. Druk aan de slag wil zeggen: druk aan het tekenen en rekenen. Met een gespecialiseerd architectenbureau, Archivolt, worden de mogelijke maatregelen verkend. Die zullen vooral bestaan uit het aanbrengen

van een grote hoeveelheid extra (gevel-)isolatie, alsmede het aanleggen van een duurzaam ventilatie- en verwarmingssysteem (met vloerverwarming en een warmtepomp die warmte uit de grond haalt). De woning wordt zo mogelijk al meteen 'gasloos' opgeleverd.

Ondertussen zijn de groot **onderhoudswerkzaamheden** gestart in vier verschillende complexen. In het grootste complex, complex 17 (J.M. Coenenstraat/Bronckhorststraat), is een speciale klankbordgroep van bewoners in het leven geroepen die meedenkt en meepraat over de uitvoering van de werkzaamheden.

31 Ten slotte een terugkerend thema: **ratten**. We worden de laatste tijd weer vaker gebeld door bewoners die last hebben van ratten, niet alleen voor de deur maar soms ook in de kelder. Ons buurtje is niet het enige waar deze beesten rondhangen, ook elders in de stad komen ze steeds vaker voor. En hetzelfde geldt voor diverse andere steden in ons land. "De rat houdt van ons, wen er maar aan", kopte de Volkskrant onlangs. De toename is deels het gevolg van zachte winters, maar vermoedelijk ook van nieuwe wettelijke regels die bepalen dat in eerste instantie geen rattengif meer mag worden gebruikt bij de bestrijding. Eerst moeten aantoonbaar alle mogelijke andere maatregelen zijn genomen. In sommige buurten in de stad zijn inmiddels verboden uitgevaardigd op het voeren van eenden en andere vogels. Verbod of niet: doe dit inderdaad niet! Verder zullen we waar nodig ook kijken of we kieren en naden in kelders en kruipruimten dicht kunnen zetten. Maar enige gewenning is helaas onvermijdelijk.

Op 4 mei herdenking bij monument Samenwerking

Het is de bedoeling dat op 4 mei 2018 de eerste herdenking plaatsvindt bij het oorlogsmonument van Samenwerking aan de Gerard Terborgstraat. Het zal gaan om een kleinschalige herdenking met een korte plechtigheid. Na afloop hebben de deelnemers de gelegenheid om bloemen bij het monument te leggen. Alle bewoners van Samenwerking zullen van tevoren een schriftelijke aankondiging in hun brievenbus krijgen.

De initiatiefnemers van het monument – Ido Abram, Guus Luijters en Dorine Winkels – organiseren deze eerste herdenking met het idee dat de volgende jaren anderen de organisatie op zich nemen. Mensen die hiervoor belangstelling hebben, kunnen zich melden bij dorinewinkels@gmail.com.